

Sygn. akt II CSK 546/11

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 maja 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marta Romańska (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

SSN Wojciech Katner

w sprawie z powództwa A. B. – syndyka masy upadłości

„V. P. H.” – Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością

z siedzibą w Z.

przeciwko I. D.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 24 maja 2012 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 6 kwietnia 2011 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 21 września 2010 r. Sąd Okręgowy zasądził na rzecz syndyka masy upadłości V. P. H. Spółki z o.o. w Z. od pozwanej I. D. kwotę 287 711,47 zł. z ustawowymi odsetkami od dnia 20 lutego 2008r. i kosztami procesu.

Sąd pierwszej instancji ustalił między innymi, że pozwana była i jest żoną prezesa zarządu i wspólnika spółki V. P. H., która w dniu 18 grudnia 2007 r. złożyła wniosek o ogłoszenie upadłości a 20 lutego 2008 r. upadłość została ogłoszona. Wcześniej, bo w okresie sierpnia i września 2007 r. spółka ta dokonała wpłat na wspólny rachunek bankowy pozwanej i jej męża W. D.- prezesa zarządu i wspólnika spółki, między innymi kwoty 287 711,47 zł. wskazując, że kwota ta stanowi spłatę pożyczek udzielonych spółce przez pozwaną w okresie od 23 stycznia 2003 r. do 7 lipca 2004 r. Także w piśmie z dnia 7 sierpnia 2008 r. W. D. wskazał, że wszystkie wpłaty są spłatami pożyczek udzielonych przez I. D.

Między stronami toczyła się sprawa, w której strona powodowa żądała uznania za bezskuteczne na podstawie art. 527 k.c. czynność prawnych polegających na zwrocie przez spółkę pożyczek pozwanej. Powództwo zostało prawomocnie oddalone, gdyż Sądy uznały, że czynności te są bezskuteczne z mocy samego prawa – art. 128 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (jedn. tekst: Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1361, ze zm. – dalej: „p.u.n.”), a zatem brak podstaw do zastosowania art. 527 k.c.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo stwierdzając, że w świetle art. 128 p.u.n. spłaty pożyczek na rzecz pozwanej, jako małżonki wspólnika, dokonane przez obecnie upadłą spółkę w okresie 6 miesięcy przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości, są bezskuteczne z mocy samego prawa, wobec czego kwoty wypłacone z tego tytułu podlegają zwrotowi.

W wyniku apelacji pozwanej Sąd Apelacyjny sprostował jedynie oznaczenie strony powodowej oraz zmienił zaskarżony wyrok tylko w zakresie daty początkowej zasądzonych ustawowych odsetek przyjmując, że należą się one od dnia 1 lutego 2010 r., a nie od dnia 20 lutego 2008 r., jak orzekł Sąd Okręgowy, zaś

w pozostałym zakresie oddalił apelację i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd drugiej instancji podzielił ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu Okręgowego i stwierdził, że spełnienie świadczenia pieniężnego jest w istocie czynnością prawną, a zwrot pożyczki ma charakter czynności prawnej odpłatnej w rozumieniu art. 128 p.u.n., a zatem spłata przedmiotowych pożyczek na rzecz pozwanej w okresie sześciu miesięcy przez zgłoszeniem wniosku o ogłoszenie upadłości była bezskuteczna wobec masy upadłości, co uzasadnia roszczenie o zwrot wypłaconych kwot na podstawie w art. 134 p.u.n. Uznał jedynie za uzasadnione stanowisko skarżącej w zakresie daty początkowej należnych odsetek za opóźnienie.

W skardze kasacyjnej obejmującej uwzględnienie powództwa i oddalenie apelacji, pozwana zarzuciła naruszenie art. 128 i art. 134 p.u.n. przez niewłaściwe zastosowanie w wyniku przyjęcia, że spłaty pożyczek dokonane przez upadłą spółkę na rzecz pozwanej w okresie sierpnia i września 2007r. były czynnościami prawnymi odpłatnymi w rozumieniu art. 128 p.u.n., podczas gdy czynności pożyczek, będące bezpośrednim źródłem obowiązku spłaty, miały miejsce w okresie znacznie wcześniejszym niż 6 miesięcy przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości, a spłaty pożyczek stanowiły jedynie przejaw wykonania obowiązków wynikających z tych umów i nie były objęte hipoteką powyższych przepisów.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 128 p.u.n., czynności prawne odpłatne dokonane przez upadłego w terminie sześciu miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości z osobami bliskim wymienionymi w przepisie, w tym między innymi z małżonkiem, są bezskuteczne w stosunku do masy upadłości. Przepis ten jest w istocie odpowiednikiem art. 55 par.1 prawa upadłościowego z 1934r. (jedn. tekst: Dz.U z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm. – dalej: „pr.upadł.”), a jedyną zmianę stanowi użycie zamiast określenia „czynności prawne pod tytułem obciążliwym”, bardziej współczesnego określenia „czynności prawne odpłatne”.

Pierwszą kwestią zatem, jaka wymaga rozważenia jest to, czy spłata pożyczki jest czynnością prawną, w rozumieniu tego przepisu. Sąd Najwyższy bowiem w wyroku z dnia 23 kwietnia 1976 r. III CRN 46/76 (OSP 1977/2/29), dotyczącym stosowania obowiązującego wówczas art. 75 k.c. do zwrotu pożyczki stwierdził, że wykonanie zobowiązania nie jest czynnością prawną lecz faktyczną.

Odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 3 kwietnia 1992 r. I PZP 19/92 (OSNC 1992/9/166), dotyczącej wykładni art. 358¹ § 3 k.c. stwierdzając, że spełnienie świadczenia przez zapłatę określonej sumy pieniężnej jest czynnością prawną. Stanowisko to obecnie zdecydowanie dominuje w orzecznictwie Sądu Najwyższego, szczególnie na gruncie przepisów p.u.n., a dawniej pr. upadł., przewidujących bezskuteczność czy nieważność określonych czynności prawnych upadłego. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 listopada 2009 r. I CSK 154/09 (niepubl.) czynnością prawną jest zdarzenie, w skład którego wchodzi przynajmniej jedno oświadczenie woli zmierzające do ustanowienia, zmiany lub zniesienia stosunku prawnego, a więc świadome i celowe zachowanie określonej osoby zmierzające do osiągnięcia wskazanych wyżej skutków cywilnoprawnych. Natomiast o spełnieniu świadczenia można mówić dopiero wtedy, gdy zostanie ono zaoferowane przez dłużnika i przyjęte przez wierzyciela i – niezależnie od formy w jakiej się odbywa – ze strony dłużnika ma na celu wykonanie zobowiązania i zwolnienie się z długu, zaś wierzyciel przyjmując świadczenie na zaspokojenie określonej wierzytelności, powoduje, że wierzytelność ta gaśnie. Działania obu stron są zatem celowe – nakierowane na wykonanie zobowiązania i zniesienie łączącego je stosunku prawnego. Zawierają więc oświadczenia woli, które mogą być wyrażone przez każde zachowanie ujawniające wolę w sposób dostateczny (art. 60 k.c.). Spełnienie świadczenia pieniężnego w wykonaniu zobowiązania jest więc czynnością prawną.

Tym samym spłata przez przyszłą upadłą spółkę na rzecz małżonki wspólnika zaciągniętej pożyczki jest czynnością prawną w rozumieniu art. 128 pr. upadł.

W następnej kolejności rozważenia wymaga, czy spłata pożyczki jest czynnością prawną odpłatną, o której mowa w tym przepisie. I na to pytanie należy odpowiedzieć twierdząco.

Czynność prawna ma charakter odpłatny, jeżeli strony jej dokonujące otrzymują lub mają otrzymać w zamian korzyść majątkową rozumianą – zarówno obiektywnie jak i subiektywnie – jako przysporzenie majątkowe (porównaj między innymi wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2002 r. III CKN 1312/00).

Jak słusznie wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 kwietnia 2005 r. II CSK 592/04 (OSP 2006/3/36), wydanym na tle art. 54 § 1 pr. upadł., celem spełnienia świadczenia jest zwolnienie się z zobowiązania (*causa solvendi*), co przy odwołaniu się do konstrukcji czynności kauzalnych, charakteryzując tę czynność jako odpłatną. Jeżeli spełnione przez przyszłego upadłego świadczenie odpowiada treści jego zobowiązania, następuje zmniejszenie stanu pasywnego przyszłej masy upadłości do wysokości odpowiadającej wysokości spełnionego świadczenia. Przy zwrocie pożyczki, o którą chodzi w rozpoznawanej sprawie, spłata tego długu spowodowała wygaśnięcie zobowiązania spółki, a więc zmniejszenie jej pasywów, pozwana natomiast otrzymała zwrot kwoty, o którą uprzednio uszczuplony został jej majątek.

W konsekwencji należy uznać, że spłata przez przyszłą upadłą spółkę na rzecz małżonki wspólnika i prezesa, w okresie wskazanym w art. 128 p.u.n., pożyczki zaciągniętej wcześniej, jest czynnością prawną odpłatną, w rozumieniu tego przepisu.

Taka wykładnia uwzględnia nie tylko brzmienie art. 128 p.u.n. oraz powszechnie przyjętą definicję czynności prawnych i czynności prawnych odpłatnych, lecz jest także zgodna z funkcją i celem powyższego przepisu, którym jest ochrona przyszłej masy upadłości przed jej uszczupleniem oraz wszystkich wierzycieli przed wybiórczym i dowolnym spełnianiem zobowiązań przez dłużnika i zaspokajaniem tylko niektórych, określonych wierzycieli, kosztem pozostałych (porównaj między innymi wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2010 r. IV CSK 424/09, niepubl.). Jak słusznie przyjmuje się w literaturze, w art. 128 p.u.n. chodzi o czynności prawne wywołujące podejrzenie, że są fikcyjne i zostały dokonane w celu pokrzywdzenia wierzycieli oraz o czynności zaspokajające wybiórczo tylko niektórych z nich, bliskich dłużnikowi, kosztem innych.

Nie ulega wątpliwości, że, jak trafnie wywodzi skarżący, czynnością prawną jest również zaciągnięcie pożyczki przez przyszłego upadłego i także ta czynność,

jako odpłatna, jeżeli była dokonana w warunkach określonych w art. 128 p.u.n. jest bezskuteczna wobec masy upadłości. I choć spłata pożyczki jest tylko skutkiem wcześniejszej czynności prawnej jaką było jej zaciągnięcie, to, jak wskazano wyżej, sama stanowi także czynność prawną odpłatną, a więc również objęta jest działaniem powyższego przepisu, jeżeli do spłaty doszło w warunkach w nim określonych. Przyjęcie, że spłata przez przyszłego upadłego na rzecz osób bliskich w okresie 6 miesięcy przed zgłoszeniem wniosku o upadłość pożyczek zaciągniętych wcześniej, nie jest objęta art. 128 p.u.n., w znacznym stopniu pozbawiłoby przepis ten sensu i celu. Dla przyszłej masy upadłości i jej wierzycieli wybiórcza spłata przez dłużnika na rzecz osób bliskich, w okresie ochronnym pożyczek zaciągniętych wcześniej, mogłaby mieć bowiem znacznie dotkliwsze skutki, niż zaciągnięcie w tym okresie pożyczek od tych osób. Nie ma więc racjonalnych powodów, aby objąć działaniem powyższego przepisu jedynie tę drugą czynność prawną, a pierwszej już nie.

Powołane przez skarżącego stanowisko Sądu Najwyższego zajęte w wyroku z dnia 22 czerwca 2006r. V CSK 76/06 na gruncie art. 55 § 1 pr. upadł., miało za podstawę inny stan faktyczny, bowiem dotyczyło wypłaty dywidendy na rzecz wspólnika przez przyszłą upadłą spółkę, a więc źródłem zobowiązania i przyczyną wypłaty były stosunki korporacyjne, czyli wewnętrzne stosunki spółki, a nie stosunki cywilnoprawne z osobą trzecią. Nie można zatem stanowiska tego przenosić na czynność prawną spłaty pożyczki na rzecz żony wspólnika i prezesa zarządu spółki.

Biorąc wszystko to pod uwagę, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną jako nieuzasadnioną.